

<https://doi.org/10.36007/4508.2023.137>

IDENTITÁS – ATTITÚD – NYELV NÉHÁNY DÉL-SZLOVÁKIAI VÁROSBAN

Szabolcs SIMON¹

ABSTRACT

The ethnic composition of the population of some towns in southern Slovakia (Komárom, Vágsellye, Érsekújvár), and in this context their language use and linguistic landscape have been constantly changing in recent decades. The purpose of the research that forms the basis of the presentation is to map the bilingualism of the selected cities. The research is based on data obtained through field work. The method of data collection is a questionnaire survey, during which sociolinguistic, sociological and socio-psychological variables are the subject of the investigation. We are primarily looking for an answer to the question of what characterizes the use of the Hungarian and Slovak languages by bilingual speaking communities in private and public arenas, and their attitudes towards these languages.

KEYWORDS

bilingualism, ethnically and linguistically mixed area, questionnaire survey, mother tongue and nationality, identity, language use arena

BEVEZETÉS²

Dolgozatunk tárgya három dél-szlovákiai város, Érsekújvár, Vágsellye és Komárom kétnyelvűségének bemutatása néhány adat tükrében, a magyar és a szlovák nemzetiségűek/anyanyelvűek szempontjából. A tanulmány első részében bemutatjuk a vizsgálat módszerét és az adatközlők demográfiai adatait. Felmérésünkben a kétnyelvűség, a nyelvhasználat néhány kérdésével foglalkozunk; képet nyújtunk a magyar és a szlovák nyelv használatának elterjedtségéről a magán és a közéleti nyelvhasználati színtereken (vö. [5], [6], [7], az adatközlőknek a nyelvekkel kapcsolatos attitűdjeiről és a többnyelvűséghez való viszonyulásáról. A kutatás eredményeit statisztikai módszerekkel dolgoztuk fel, és a könnyebb áttekinthetőség céljából táblázatokban is bemutatjuk.

A kutatás módszere

A terepmunka során az volt a célunk, hogy a kutatópontként meghatározott városokban legalább 40 magyar nyelven és 40 szlovák nyelven kitöltött kérdőívet gyűjtsünk fel. Az adatközlőket a terepmunkások elsősorban saját ismeretségi körükből választották ki, magyar, illetve szlovák nemzetiségű személyeket egyaránt. Ezenkívül véletlen mintavétellel kérdeztük le őket a kutatáshoz készült kérdőívvel. Az adatközlők a kétféle, a magyar és szlovák nyelvű kérdőív közül tetszés szerint választhattak.

¹ Simon Szabolcs, PhD., Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, simons@uj.s.sk

² A tanulmány a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda támogatásával és a *Dél-Szlovákia kétnyelvűsége, különös tekintettel néhány választott település helyi önkormányzatának kétnyelvűségére* c. projekt (Fond na podporu kultúry národnostných menšín, 21-170-00334) keretében készült a komáromi Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén.

A kérdőív 29 kérdést tartalmazott, magyar és szlovák nyelvű változatban készült el, a kétféle változat teljesen megegyezik egymással. A kérdőív magyar változatában a legtöbb kérdés, természetesen, a magyar – mint feltételezett első nyelv – használatára vonatkozott; a szlovák változatban pedig, hasonló módon, a szlovákra. Feltételeztük ugyanis, hogy a magyar kérdőíveket főleg magyar anyanyelvű adatközlők választják, míg a szlovák változatot főleg szlovák anyanyelvűek.

Az adatközlők anyanyelve és nemzetisége

A 120 magyar nyelvű kérdőívet kitöltő adatközlő közül 114-en (95%) magyar nemzetiségűek és valamennyien magyar anyanyelvűek. A 120 szlovák nyelvű kérdőívet kitöltő adatközlő közül 83-an (69,1%) szlovák nemzetiségűek, és 76-an szlovák anyanyelvűek (63,3%).

Köztudomású, hogy a szlovákiai magyarok körében az anyanyelv szoros kapcsolatban áll a nemzetiség kérdésével, ugyanakkor a két kategória nem esik teljesen egybe [4]. Ezt a jelen kutatásunk is megerősítette. Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar kérdőívet választó adatközlők valamennyien magyar anyanyelvűek, de közülük 6-an szlovák nemzetiségűek. (A szlovákiai magyarok kódkészletéhez, nyelvhasználati problémáihoz vö. pl. [6], [9]). A szlovák kérdőívet kitöltők közül 76-an szlovák anyanyelvűek (63,3%), 44-en (36,6%) viszont magyar anyanyelvűek. Ami az adatközlők nemzetiségét illeti, a teljes mintából (N=240) összesen 150 (62,1%) a magyar, 83 (34,5%) pedig szlovák, ezenkívül 7 (2,9%) nem jelölte meg a nemzetiségét. Megjegyezzük, hogy a nemzetiségüket meg nem jelölő 7 személy szlovák nyelvű kérdőívet választott, így nemzetiségi hovatartozása is vélhetően a szlovák felé tolódik el.

első nyelv (anyanyelv)	magyar kérdőívet kitöltő adatközlők	%	szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők	%	Σ	%
magyar	120	100%	44	36,6%	164	68,3%
szlovák	0	0%	76	63,3%	76	31,6%
összesen	120	100%	120	100%	240	100%

1. táblázat: A magyar és a szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők első nyelv (anyanyelv) szerinti bontásban

A fenti adatokból kitűnik, hogy a magukat magyar első nyelvűnek (anyanyelvűnek) vallók száma nagyobb, mint a magukat magyar nemzetiségűnek vallóké. Az aránybeli különbség 164 (68,3%): 150 (62,5%), a különbség 14 fő (5,8%).

Az utóbbi, 2021-es népszámlálási adatok szerint a Szlovákiában élő személyek 7,75%-a magyar identitásának jelölte meg magát a nemzetiségre vonatkozó első kérdésnél. Az állampolgárok 8,5%-ának magyar az anyanyelve (462 175 személy; vö. [1], [2]).

Az adatközlők nyelvválasztása magánérintkezésben és nyilvános nyelvhasználati színtereken

Az adatközlőket azzal kapcsolatban is megkérdeztük, hogy milyen nyelve(ke)t használnak egyes nyelvhasználati színtereken, ezenkívül választ adtak arra a kérdésre is, hogy az iskolában/munkahelyen, barátokkal, ismerősökkel az utcán, az üzletben, a hivatalokban milyen gyakran választják az egyes nyelve(ke)t. A magyar standard nyelvre vonatkozó adatokat az alábbi 2. táblázat összegzi.

nyelvhasználati színtér	soha, szinte soha	%	közép-érték	%	gyakran, nagyon	%	nem választott	%	Σ	%

					gyakran					
az iskolában/ munkahelyen	28	23,3	13	10,8	76	63,3	3	2,5	120	100
barátaimmal	25	20,8	11	9,1	81	67,5	3	2,5	120	100
ismerőseim- mel az utcán	26	21,6	13	10,8	77	64,1	4	3,3	120	100
az üzletekben	27	22,5	15	12,5	75	62,5	3	2,5	120	100
a hivatalokban	40	33,3	16	13,3	63	52,5	1	0,8	120	100

2. táblázat: *Milyen gyakran használja a magyar standard nyelvet az iskolában/munkahelyén, barátaival, ismerőseivel az utcán, az üzletekben, hivatalokban (magyar kérdőívet kitöltő adatközlők)?*

A kapott válaszok alapján megállapítható, hogy a magyar kérdőívet kitöltő adatközlők általában magyar nyelven kommunikálnak a különféle nyelvhasználati színtereken. A magyar standardot természetes módon gyakran vagy nagyon gyakran használja az iskolában, ill. a munkahelyen, 76 adatközlő (63,3%), a barátokkal való kommunikációban 81 adatközlő (67,5%), az ismerőseikkel való beszélgetésekben az utcán 77 adatközlő (64,1%), az üzletben 75 adatközlő (62,5%) valamint a hivatalokban is 63 adatközlő (52,5%). Ez utóbbi színtéren azonban a legkevésbé gyakran. Az eredmények azt mutatják, hogy ahogy haladunk a magán szférától a közéleti felé, egyre csökken a magyar nyelv választása, használatának gyakorisága. E tekintetben speciális esetet, kivételt jelent az iskolai nyelvhasználat.

Nyelvekkel kapcsolatos attitűdök

A különféle nyelvhasználati színtereken megjelenő nyelvek, nyelvi kompetenciák vizsgálata mellett a nyelvekhez való attitűdöket is vizsgáltuk adatközlőink körében. Felmérésünkben fontosnak tartottuk feltérképezni, egyebek mellett azt is, hogy az adatközlők hogyan vélekednek a többségi szlovák, mint államnyelv, tudásának jelentőségéről, illetve e tekintetben milyenek az elvárásaik.

N=120

Válasz	Σ	%
<i>Nem muszáj, hogy megértesse magát szlovákul</i>	1	0,8
<i>Kell, hogy megértesse magát szlovákul</i>	67	55,8
<i>Maga kell, hogy eldöntse, milyen mértékben kell tudnia szlovákul</i>	12	10
<i>Társadalmi helyzetének megfelelő mértékben kell tudnia szlovákul</i>	34	28,3
<i>Kitűnően kell tudnia szlovákul</i>	6	5
Összesen	120	100

3. táblázat. *Mennyire kell tudnia a Szlovák Köztársaság állampolgárának az államnyelvet (magyar kérdőívet kitöltő adatközlők válaszai)?*

A magyar kérdőívet kitöltő adatközlők több mint a fele szerint 67 (55,8%) elvárható az emberektől, hogy megértessék magukat szlovákul, emellett az adatközlők csaknem egyharmada 34 (28,3%) szerint az egyén társadalmi helyzete a legfontosabb tényező a tekintetben, hogy milyen mértékben kell tudnia szlovákul. 12 adatközlő (10,0%) szerint az állampolgárnak magának kell megítélnie azt, hogy milyen mértékben kell tudnia szlovákul. 6 adatközlő (5%) vélekedett úgy, hogy kitűnően kell tudni szlovákul.

N=120

Válasz	Σ	%
<i>Nem muszáj, hogy megértesse magát szlovákul</i>	7	5,8
<i>Kell, hogy megértesse magát szlovákul</i>	72	60
<i>Maga kell, hogy eldöntse, milyen mértékben kell tudnia szlovákul</i>	6	5
<i>Társadalmi helyzetének megfelelő mértékben kell tudnia szlovákul</i>	15	12,5
<i>Kitűnően kell tudnia szlovákul</i>	20	16,6
Összesen	120	100

4. táblázat. Mennyire kell tudnia a Szlovák Köztársaság állampolgárának az államnyelvet (szlovák kérdőívet kitöltő adatközlők válaszai)?

A szlovák nyelvű kérdőívet kitöltők véleménye hasonló a magyar kérdőívet kitöltőkéhez abban, hogy úgy vélekednek, olyan szinten szükséges tudnia szlovákul az egyénnek, hogy képes legyen magát megértetni a társadalom többi tagjával 72 (60,0%). Eltérő a helyzet azonban például abban, hogy szlovák nyelvtudása szintjéről az egyénnek kell döntenie 6 (5%), ill. hogy a szlovák nyelvtudásnak az egyén társadalmi helyzetének megfelelő mértékűnek kell lennie 15 (12,5%). Kitűnően kell tudnia szlovákul az állampolgároknak 20 (16,6%) adatközlő szerint. A másik, a „magyar” csoport véleménye e tekintetben viszonylag jelentősen eltérő. A szlovák kérdőívet kitöltők e csoportjának álláspontja véleményünk szerint nem lehet reális elvárás, ugyanakkor tükröz egyféle többségi magatartásmintát.

Kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos attitűdök Szlovákiában

Válasz	Magyar kérdőívet kitöltők	%	Szlovák kérdőívet kitöltők	%
<i>Nagyon kedvezőtlen</i>	4	3,3	1	0,8
<i>Kedvezőtlen</i>	13	10,8	1	0,8
<i>Inkább kedvezőtlen</i>	7	5,8	8	6,6
<i>Nem tudom megítélni</i>	20	16,6	35	29,1
<i>Inkább gazdagító</i>	30	25	53	44,1
<i>Gazdagító</i>	35	29,1	19	15,8
<i>Nagyon gazdagító</i>	11	9,1	3	2,5
Összesen	120	100	120	100

5. táblázat: *Hogyan ítéli meg azt a körülményt, hogy Szlovákiában a többségi (szlovák) nyelven kívül több nyelv is használatos?*

A magyar kérdőívet kitöltő adatközlők közül 20 (16,6%), a szlovák kérdőívet kitöltők közül 35 (29,1%) nem tudta megítélni, hogy kedvező, vagy inkább kedvezőtlen körülmény az, hogy az államnyelven kívül egyéb kisebbségi nyelvek is használatosak Szlovákiában [vö. 10]. 30 (25,0%) magyar kérdőívet kitöltő adatközlő és 53 (44,1%) szlovák kérdőívet kitöltő adatközlő úgy vélekedett, hogy inkább gazdagító, illetve 11 (9,1%) és 3 (2,5%) nagyon gazdagítónak gondolja. Összességében a „magyar” adatközlőknek több, mint a fele 76 (63,3%) általában gazdagítónak találta, a „szlovák” adatközlők közül pedig hasonlóan vélekedett 75 (62,5%). Az adatközlői vélemények itt tehát megegyeznek, csupán hangsúlybeli eltolódásról van szó. Lényeges különbség van viszont a két csoport között a tekintetben, hogy általában inkább kedvezőtlen körülménynek tartja a többnyelvűséget a „magyar” csoportból 24 (20%) adatközlő, a „szlovák” csoportból viszont csak 10 (8,3%).

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatunk célja az volt, hogy bemutassunk néhány adatot három dél-szlovákiai város két-nyelvűségéről. Az alábbiakban összegezzük néhány fontosabb tanulságot. Kutatásunk módszere a kérdőíves vizsgálat volt, ugyanakkor felmérésünk nem tekinthető reprezentatívnak.

A felmérés során különféle, elsősorban a nyelvhasználatot érintő kérdéseket vizsgáltunk, például azt, hogy az adatközlők milyen nyelveken, nyelvváltozatokon (köznyelv, nyelvjárás) kommunikálnak az egyes nyelvhasználati színtereken, milyenek az attitűdjeik a nyelvekhez, ill. milyen mértékben van jelen a hétköznapi kommunikációban a magán- és a közéletben a szlovák mint államnyelv és a magyar mint kisebbségi nyelv. Ezenkívül egyéb, az adatközlők attitűdjeivel kapcsolatos kérdéseket is vizsgáltunk [8].

Vizsgálatunkban feltételeztük annak a korábbi kutatási eredménynek az érvényességét, amely a szlovákiai magyarok körében általánosan jellemző, hogy eltérés van az anyanyelv és a nemzetiség megvállása tekintetében a megkérdezett adatközlők körében is, vagyis e két kategória nem fedi egymást teljesen. A véletlenszerű mintavétel során is igazolást nyert, hogy az adatközlők közül többnek magyar az anyanyelve, mint a nemzetisége. A teljes mintában – 240 (100%) adatközlő az eltérés 14 fő (5,8%). Ez az adat a vizsgálat helyszínein is jellemző asszimilációval (vö. [3], [4]) hozható kapcsolatba.

Az a körülmény, hogy magyar nemzetiségű adatközlők szlovák kérdőívet is választottak kitöltésre, arra enged következtetni, hogy sokuknak fejlettebbek a szlovák nyelvi kompetenciáik. Ennek hátterében pedig az állhat, hogy szlovák tannyelvű oktatásban szocializálódtak, és vélhetően a nyelvváltás folyamatában vannak. A magyar kérdőívet kitöltők túlnyomó többsége a magyar nyelv változatait használja a családban és a közösségi kommunikációban is.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- [1] CZÍMER Gábor 2022a. Népszámlálás: Damoklész kardja lebeg Szenc és Vágsellye felett. *Új Szó*, 2022. január 25., 3. old.
- [2] CZÍMER Gábor 2022b. 422 ezer magyar + további 34 ezer. *Új Szó*, 2022. január 21., 3. old.
- [3] GYURGYÍK László 2014. *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Különös tekintettel a 2001-től napjainkig tartó időszakra. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja.
- [4] GYURGYÍK László 2004. *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében*. Kalligram Könyvkiadó (Mercurius Könyvek), Pozsony.
- [5] LAMPL Zsuzsanna 2011. A szlovákiai magyarok családi és nyilvános nyelvhasználata 2011-ben. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 13/3: 3–20.
- [6] MISAD Katalin 2019. *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben*. Fórum Kisebbségkutató Intézet–Gamma Nyelvi Iroda, Somorja.
- [7] SIMON Szabolcs – N. Varagya Szilvia 2022. Identitás – attitűd – nyelv a komáromi kétnyelvű beszélőközösség körében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 1: 15–32.
- [8] SIMON Szabolcs 2020. Kétnyelvűség, nyelvi tájkép a szlovákiai Komárom városában. *Hungarológiai Közlemények* 3: 13–30. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék. <https://doi.org/10.19090/hk.2020.3.13-30>
- [9] SIMON Szabolcs 2017. Nyelvi változók a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban. In: Misad Katalin (szerk.): *Kétnyelvűség térben és időben*. Szenczi Molnár Albert Egyesület, Pozsony. 106–126.
- [10] SIMON Szabolcs 2001. A szlovákiai kisebbségek nyelvi jogai: elmélet és gyakorlat. Szlovákiai magyarok és nyelvtörvények. Kontra Miklós és Hattyár Helga (szerk.), *Magyarok és nyelvtörvények*. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus „Magyarok és nyelvtörvények” c. szimpóziumának tanulmányai. Teleki László Alapítvány, Budapest. 25–52.